

Een bedevaartplaats met rijke historie

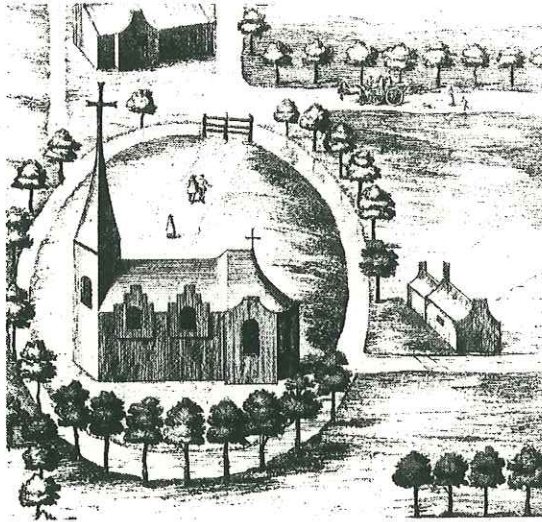
door DANNY VERBAAN

De juist gerestaureerde ruïne op begraafplaats Oud Eik en Duinen vormt al eeuwenlang het grillig opgetrokken decor van rouw en bezinning. De muren die zich in een piramidevorm boven de zerken verheffen, behoren toe aan een kapel die hier tussen 1234 en 1256 is gebouwd. Lange tijd stond Eik en Duinen bekend als bedevaartplaats. Het verhaal wil dat de kerk een uiterst bijzonder kruisbeeld of zelfs een heus stukje hout van het kruis van Golgotha in huis had.

De pelgrims bleven komen, ook toen het gebedshuis allang was verworden tot een verbrokkeld stenen bak. De bekende geschiedschrijver Jacob de Riemer schreef bij voorbeeld in 1730 hoe bedevaartgangers in het gebied verschenen 'om de Heilige Maagd te eeren en aen te roepen. Kruipende op handen en knieën rondom en langs de puinhopen'.

Over de rijke historie van (Oud) Eik en Duinen wordt uitvoerig verhaald in het boek 'Stilleven in Steen'. Een nieuwe kijk op de geschiedenis van de begraafplaats Oud Eik en Duinen te 's Gravenhage'. Een helder geschreven en uiterst boeiend werk van de Arnhemse historicus W. Cappers. Het is vandaag uitgekomen, op de dag van de officiële oplevering van de gerestaureerde ruïne. Cappers maakte het boek in opdracht van 't Statenhuys Holding bv, sinds twaalf jaar de eigenaar van begraafplaats Oud Eik en Duinen.

Eik en Duinen was een dorpje dat reeds aan het begin van de dertiende eeuw bestond. De jeugdige graaf Willem II liet er een katholieke kapel neerzetten voor de zieleheil van graaf Floris IV van Holland, zijn vader, die bij een toernooi in Noord-Frankrijk door onduidelijke oorzaak het leven liet. Sommigen beweerden dat hij tijdens het gevecht moedwillig met een lans in het gezicht was gestoten. Volgens anderen zou er sprake

• 1556, toen de kapel van Eik en Duinen nog intact was.

zijn geweest van een ongeluk. Het nieuwe kerkje was gewijd aan Maria. In dezelfde periode is ook het Binnenhof gesticht.

Half uur

Begraven werd er nog niet bij Eik en Duinen. Dat gebeurde eerst in Monster en vanaf het eind van de dertiende eeuw rond de toen nog houten Sint Jacobs- of Grote kerk (bij de Groenmarkt) in het nabijgelegen Haagambacht, het huidige Den Haag. Met de doden moest een half uur over mulle paden worden gesjouwd, voordat ze bij hun laatste rustplaats waren.

Pas in 1331 mochten de overledenen bij de eigen kerk ter aarde worden besteld. Vijfenzestig jaar later maakte gravin Margaretha van Holland een bedevaart naar Eik en Duinen. Ze offerde er vijf gulden. Maar wat ze, met al die andere pelgrims, nu precies aanbad is niet met zekerheid te zeggen, schrijft auteur Cappers. Er zijn gegevens

die duiden op de aanwezigheid 'van zowel een miraculeus Mariabeeld als van een wonderbaarlijk kruis'.

Vanaf 1500 holde het aantal inwoners van het bijbehorende dorp achteruit, terwijl ook de Hervorming niet zonder gevolgen bleef. Steeds meer mensen sloten zich aan bij het protestantisme, zoals dat vanaf 1517 openlijk door Luther werd uitgedragen. Het verval van de kerk zette zich in. Het dak was zo lek als een mandje. Cappers sluit niet uit dat ook vernielingen zijn aangericht door de Spanjaarden en Geuzen, die elkaar in Holland verbeten te lijf gingen in het kader van de Tachtigjarige Oorlog (1568 - 1648).

Rond 1574 kregen de protestanten de beschikking over het bouwvallige kerkgebouw van Eik en Duinen. Geoprobeerd werd om de boel nog een beetje op te lappen, maar omstreeks 1580 lieten ze de kapel voor wat

het was. Ze trokken in bij hun geloofsgenoten in Loosduinen. Samen mochten ze voortaan van de rijksoverheid de nog altijd bestaande Abdijkerk in Loosduinen (Willem III-straat) gebruiken. Het gebouw stond toch leeg, omdat na de Reformatie alles was verjaagd wat maar enigszins naar het katholieke geloof reikte.

Daarentegen achtten de Staten van Holland een opknappbeurt van Eik en Duinen onnodig. De hervormde gemeente van dat dorp was volgens hen veel te klein en de klus zou te veel geld kosten. Bovendien, de gelovigen konden net zo goed even naar Loosduinen wandelen.

Voor 180 gulden werd een sloper de nieuwe eigenaar van de (toen al) eeuwenoude kapel. Voordat hij aan de slag ging, verhuisden de preekstoel en de banken naar de al genoemde Abdijkerk.

In 1581 werd de kerk tegen de grond gebeukt. Slechts enkele brokken muur en een groot deel van de toren bleven gespaard. De bijbehorende grond (met de begraafplaats) kwam niet lang daarna in particuliere handen.

Pestepidemieën

De katholieken lieten zich door dit alles niet uit het veld slaan en gingen gewoon door met hun bedevaarten. Rond het midden van de zeventiende eeuw werd ook het begraven weer ter hand genomen. Van mensen van beide religieuze stromingen. Uit noodzaak, omdat het nabijgelegen Den Haag door de vele hardnekkige pestepidemieën met een nijpend gebrek aan grafruimte te kampen kreeg.

Werden op Goede Vrijdag van 1762 nog zo'n vijfhonderd pelgrims geteld, aan het begin van de negentiende eeuw bleek het gedaan met de functie van bedevaartplaats. Mogelijk kwam dat door nauwe banden met de oud-katholieke parochie in de Molenstraat, die niets met het gebruik van doen wilde hebben. Wel bleven daarna nog vele tientallen jaren bewoners van

het Westland met hun zieke kinderen naar de begraafplaats komen om er te bidden. Zij geloofden dat van de grond rond de stenen overblijfselen een geneeskrachtige werking uitging. Tijdens begrafenissen wilden nabestaanden ook wel met het lijk door de poort van de ruïne en vervolgens rond de restanten van de kapel wandelen. 'Met deze omgang werd de dode een andere wereld binnegleid', aldus Cappers.

Smeltend gemoed

Een nieuwe groep mensen nam de opengevallen plaats in van de bedevaartgangers: in de vorige eeuw ging Eik en Duinen in toenemende mate dienst doen als lommerrijk stiltepunt waar bezoekers met smeltend gemoed wegzakten in overpeinzingen. 'Als gy op eenen schoonen juny avond eens genieten wilt van eenzaamheid, ga dan een bezoek brengen aan de dooden die op Eikenduinen's vreedzamen godsakker rusten', welden tussen 1870 en 1890 op uit de borst van een door sentimenten overmande wandelaar.

Ondertussen ging de gemeente Den Haag flink uitbreiden. Het aantal bewoners en dus ook de potentiële clientèle begon eveneens fors toe te nemen, zo moet een heer Noordendorp, de toenmalige eigenaar van de begraafplaats, tevreden hebben geconstateerd. Tot zijn schrik ontdekte ook een ander de groeiende markt: vlak in de buurt besloot krantendirecteur A. Maas Geesteranus in 1891 tot de aanleg van nog een begraafplaats: Nieuw Eykenduynen. Noordendorp wilde elk misverstand voorkomen. Veranderde de naam van Eik en Duinen daarom in Oud Eik en Duinen.

Somber

Oud Eik en Duinen zag kans de concurrent het hoofd te bieden. Diverse keren werd overgegaan tot een uitbreiding; mensen van alle gezindten kunnen er worden begraven. Begin jaren zeventig leek de toekomst

• De ruïne van Eik en Duinen met bedevaartgangers en, links, een begrafenist. De tekening werd in 1729 gemaakt.

er somber uit te zien. De administratie was een rommelige, oude zerken werden gebruikt voor de versteviging van de bodem, niemand ruimde de door stormen ontwortelde bomen op. In 1978 besloot begrafenisonderneming 't Statenhuys het verwaarloosde Oud Eik en Duinen op te kopen. De nieuwe ei-

genaar zette zich daarna aan een 'omvangrijke opknappbeurt. Het miljoenenproject is nu halverwege.

('Stilleven in Steen' is voor /26,50 verkrijgbaar bij begraafplaats Oud Eik en Duinen, gevestigd aan de Laan van Eik en Duinen).